



## **Reuerendi Patris P. Hieremiæ Drexelii e Societate Iesu Opera omnia**

Duobus nunc Voluminibus comprehensa, & libellis ante hac non editis  
aucta ; Illvstrata, Indicibvs Moralibus, Locorum S. Scripturæ, Capitalium  
Mysteriorum fidei, Rerum, & Concionum quouis anni tempore habendarum  
; Congestis Et Compositis Methodo prorsus, alijs Auctoribus inusitata ; Sed  
Theologis ...

Indicibvs Illvstratvs Et Avctvs Concionatoriis

**Drexel, Jeremias**

**Antverpiæ, 1643**

Capvt Primvm . Christus suorum pedes lavat, & hymno dicto, egreditur in  
olivetum.

---

[urn:nbn:de:hbz:466:1-77031](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-77031)

ci: Peperit itaque Deipara Emmanuelem: uniuersus acclamavit: Ecco fides eadem est donum Dei, Cyrille. Hoc audire cupiebamus. Qui non ita loquitur anathema sit. Nos idem hodieque laui vociferemur: Jam natus est Emmanuel, prout praedixit Gabriel. Laudate cali, & exulta terra, jubilate montes laudem, quia consolatus est Dominus populum suum, & pauperum suorum miseretur. Cantate Domino carnicum novum quia mirabili fecit. Mirabile, Deus homo, Mirabile, Mater Virgo. Mirabile, haec arcana pauperibus primo omnium enuntiari.

*Sed o duritia cordis humani! Vtinam, Domine, sicut Verbum caro factum est, ita & cor meum e saxeo fiat carneum. Indignum nimis est hunc Infantem ab Angelis laudari, a stella promulgari, a bestiis agnosci, ab homine, pro quo natus, non tantum non agnosci, sed a rebus creatis agnitionem contemni, & ad necem quaeri. Videamus igitur hoc Verbum, quod factum est, quod Dominus ostendit nobis. Veniamus ad ipsum Dominum credendo, proficiamus gratias agendo, agnoscamus perseverando. Veniamus ad illum, & inter nos concordemus. O infelix infirmitas! venit ad agrotum medicus, & litibus vacat agrotus.*

*Sed nullus hinc, fatietas nulla de Nascente Christo discendi. Libet hic illud Augustini usurpare. Nec satiar dulcedine mirabili considerare altitudinem consilii tui super salutem generis humani. Innumera sunt, Lector, quae dicenda hic supersunt. Sed ego denique de tabula ma-*

isa. cap. 69 v. 13.

Psal. 97 v. 1.

Bern ser 3. de Nativit. Dem. sub finem pag. 79

Aug. ser. 9. de Nativit. Dem. sine.

Aug. lib. 9. Conf. s. 6. 6.

num tollo, eamque ad alteram tertiamque partem Morientis & Resurgentis Christi explicandam admoveo. Hoc vero partem primam silentio finiendam ad magni Praesulis exemplum censeo.

Cyrus Constantinopoli urbi Praefectus, sed ab invidia saeviter exagitatus, ipsis Domini Jesu Natalibus Smyrnam venit Smyrnenfium Episcopum acturus. Spectabatur Populus hominem adhuc paganis ritibus addictum ad se venisse. Ita petit ab eo, ut pro concione verba faceret. Coactus ergo suggestum ascendit, pacemque imprecatus, Fratres, inquit, Natalis Domini nostri Jesu Christi silentio colatur, quia solo auditu in sacra Virgine conceptus est, erat enim Verbum, cui gloria in saecula. Amen. Et cum faulta totius gratulantis populi acclamatione descendit.

Ita protinus, quidquid de virginis partu dixerimus, infinitam rei dignitatem dicendo numquam assequemur. Post omnia vel ore vel calamo explicata, plura supererunt explicanda. Idem de Moriente ac Resurgente Christo dixerim. Haec igitur tam arcana mysteria, cum verba deficiant, reverenti silentio colamus. Hoc tamen unum atque unicum salubri praecipituncula, ore Dominico editum instillo: *Quicumque humiliaverit se sicut parvulus iste (in antro Bethlehemi natus) hic est major in regno caelorum.*

FINIS Primae partis Deliciarum gentis humanae.

DELICIAE GENTIS HUMANAE  
P A R S II.  
CHRISTVS IESVS  
MORIENS.

CAPVT PRIMVM

Christus suorum pedes lavat, & hymno dicto egreditur in olivetum.



Ioan. e. 13. v. 4 & 5.

Greg. lib. 4. Moral. c. 18. & ult. mihi pag. 1106.  
Iac. cap. 4. v. 6.  
Eccl. e. 10. v. 9.  
Matth. e. 11. v. 29.  
Filius Dei formam invisibilis non solum visibilis, sed etiam despectus apparuit, ad hoc contumeliarum ludibria, irrisum op-

CHRISTVS humilitatis magister sapientissimus, ut superbiam nostram sua submissione corrigeret, mortis suae tragediam ab HUMILITATE ortus, surrexit a cena, & posuit vestimenta sua, & cum accepisset lineum, praecinxit se. Deinde misit aquam in pelvim, & capit lavare pedes discipulorum, & extergere lineo, quo erat praecinctus. Hic ego cum Gregorio Magno ad hoc spectaculi orbem convoco, & altum vociferor: Audiant simul omnes, Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Audiant omnes: Immundus est apud Deum omnis qui exultat cor suum. Audiant omnes: Quid superbus terra & cinis? Contra hujus languoris pestem audiamus cuncti, quod magistra Veritas docet, dicens: Discite a me, quia mitis sum, & humilis corde. Ad hoc namque unigenitus Dei Filius formam infirmitatis nostrae suscepit, ad hoc invisibilis non solum visibilis, sed etiam despectus apparuit, ad hoc contumeliarum ludibria, irrisum op-

probria, passionumque tormenta toleravit, ut superbiam non esse hominem doceret humilis Deus. Quantum ergo humilitatis virtus est, propter quam solam vacanter edocendam, iis qui sine aestimatione magnus est, usque ad passionem factus est parvus? Quia enim originem perditionis nostrae superbia praebuit diaboli, instrumentum redemptionis nostrae inventa est humilitas Dei. Hostis quippe noster magnus inter omnia conditus, videri super omnia conditus, videri super omnia voluit elatus. Redemptor autem noster magnus manens super omnia, fieri inter omnia dignatus est parvus. Sed melius & elationis causam detegimus, & fundamenta humilitatis aperimus, si brevi commemoratione perstringimus, quid mortis auctor, quid vitae conditor dicat. Ille namque ait: *In caelum ascendam. Ille autem per Prophetam dicit, Repleta est malis anima mea, & vita mea inferno appropinquavit. Ille dicit: Supra astra caeli exaltabo solum meum. Ille humano generi a paradisi sedibus expulso dicit: Ecce venio cito, & habitabo in medio caeli. Ille dicit: Sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonum. Ille dicit: Ego sum vermis & non homo, opprobrium hominum, & abjectio plebis. Ille dicit: Ascendam super altitudinem nubium, & similis ero Altissimo. Ille cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est se aequalem Deo, sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens: & per membra sua loquitur, dicens: Domine, quis similis tibi? Ille per membra sua loquitur, dicens: Nescio Dominum, & Israel non dimittit. Ille per semetipsum dicit: Si dixerit, quia non novit, enim,*

cum, ero similis vobis mendax: sed novi eum, & sermonem ejus sermo. Ille dicit: Mea sunt flumina, & ego feci ea. Ille dicit: Non possum a meipso facere quidquam & rursum: Pater meus in me manens, ipse facit opera. Ille: regna omnia ostendens dicit: Tibi dabo potestatem hanc universam & gloriam illorum, quia mihi tradita sunt, & cui volo do illa. Ille dicit: Calicem quidem meum bibetis, sedere autem ad dextram vel ad sinistram meam, non est meum dare vobis, sed quibus paratum est a Patre meo. Ille dicit: Eritis sicut Dei, scientes bonum & malum. Ille ait: Non est vestrum nosse tempora vel momenta, que Pater posuit in sua potestate. Ille ut voluntas divina despicit, & ut propria possit suadere, dicit: Cur accepit vobis Deus, ut non comederetis ex omni ligno paradisi? & paulo post: Scit enim Deus, quod in quacumque die comederitis ex eo, aperientur oculi vestri. Ille dicit: Non quero voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me. Ille per membra sua loquitur, dicens: Nullum pratum sit, quod non pertranseat luxuria nostra, coronemus nos rosis antequam marcescant, ubique relinquamus signa latitiae nostrae. Ille membris suis prae-nunciat, dicens: Plorabitis & flebitis vos, mundus autem gaudet. Ille nihil aliud mentes sibi subditas docet, quam cellitudinis culmen appetere, cuncta aequalia mentis tumore transcendere, societatem omnium hominum alta elatione transire ac sese contra potentiam conditoris erigere: sicut de eisdem per Psalmistam dicit: Transferunt in dispositionem cordis, cogitaverunt & locuti sunt nequitias, iniquitatem in excelsis locuti sunt. Ille ad sputa, ad palmas, ad colaphos, ad spineam coronam, ad crucem, ad lanceam, atque ad mortem veniens, membra sua ad-monet, dicens: Si quis mihi ministrat, me sequatur. Quia igitur Redemptor noster corda regit humilium, & Le-viathan iste rex dicitur superborum, aperte cognosci-mus, quod evidentissimum reproborum signum super-bia est, at contra Humilitas electorum.

Hæc, mi Lector, in prælium tragædiæ tam eruentè videbantur præmittenda. Initium moriendi Christus fecerat in horto. Pedum lavatione prolapsit Humilitas in cenaculo. Arcanissima Cenæ mysteria nos non tan-gimus: hæc longè altiori debentur stylo. Igitur cum Do-mino Jesu ad Apostolorum pedes provolvimur in ter-ram, ut tantò citius virtutum primam discamus HVMILITATEM.

Sed liceat huic primo Capiti paullulum Rhetorici purpuris adhibere. Contra hunc calamo prosequemur cetera.

§. I. Mos lavandi pedes ante accubitum antiquus & vulgaris.

Ad spectaculum istud, seu miraculum potius, quod supremus orbis cælique Imperator Deus in terris edidit, cum se ad postremissimorum hominum pedes & vestigia abiecit, honorem summum ad inno-centium mancipiorum humilitatem inclinavit, dignitatem excellentissimam ad vilissimorum abjectissimorumque servorum indignitatem prostravit; ad hoc, inquam, seu spectaculum mirandum, seu spectandum potius miraculum (quod eò magnificètius quò vilius, hoc altius quò humilior, tantò admirabilius quantò contemptius) non urbem tantum aut provinciam, sed orbem terrarum universum, ipsosque inferos, atque omne denique cælum evocatum velim, ut impiorum quidem execrabilis superbia condemnetur, mortalium factus emendetur, immortalium denique geniorum excellentia quasi proficiat tanto tamque inusitato auctoris sui exemplo, quod ab ipso salutis & religionis conditore Christo acceptum. Hic ego me meamque dictionem ad Christi genua, quæ postum reverentia, submittam, & cum bea-tissimo Cypriano vestigia facti hujusce contemplabor, cum admirante Augustino admirabor, cum lacrymabili Magdalena complectar & osculabor, altiora tantæ rei argumenta sublimioribus ingenis (quamquam quid

A potest esse tantà abiectione sublimius? relicurus.

Crurum pedumque loturam ante cenam, ut taceam de manibus ac toto corpore, rem antiquis usitatam & quotidianam fuisse, nemo qui vel primoribus labris, sive sacram vultus memoriam, seu civilium rerum histo-riam attigit, ignorare potest; cum id non unius civitatis & gentis, sed multarum nationum ac populorum fuerit exemplum. Romanos certè non illos jam extremos at-que lautiores, sed antiquiores etiam & severiores, bra-chia, crura, vestigia ante cibum sumptum purâ undâ ab-luisse, nulla sit dubitatio, cum locupletissimi gravissimi-que testes, Seneca, Varrones, Plutarchi publici, id mo-numentis consignarint. Posteriores verò non pedes tan-tum, sed totum corpus, nec semel duntaxat quotidiebus, sed nonnulli bis, ter, quaterve, imò septies octietque, uti Lampridius in Commodo de Commodò prodidit, perleuebant. Unde tot Romanis domi forisque privata publicæque balnea, baptisteria, thermæ, frigidaria, cal-daria, tepidaria, quæ Plinius uterque, Viruvius, Cicero, Macrobius, ut nihil de Potèis dicam, passim celebrant laudantque. A balneis verò, cenòque absterfo, rectâ se ad cenam, unctam tamen, conferebant. Quod & Græcis ante Romanos etiam observatum, siqua Catullo, Ho-mero, Eustatio, Athenæo fides. Euryclea lanè Ulysem post vicens annos reducem, dum liquidâ pedes illi permulceret, è tibiærum contactu cognoscit. Lavant apud eundem Homerum hercões, lavat Telemachus; lavant ancillæ, uti apud Carullum Ariadna eandem Theleo operam deferebat. Eundem fuisse morem Ægyptiis, ex aurèo illo Amasidis pelluvio, in quo rex ipse, amicique regis vestigia sua perfundebant, apud Hero-dotum discis. Eundem Afris, Syris, aliisque compluri-bus morem fuisse, alii attestantur. Sed omnium anti-quissima sanctissimaque divini Mosis litteræ Hebræis hoc tingendorum pedum officium hospitibus maxime præstitum loquuntur, quando referunt, tribus cælesti-bus nauis, populorum conditori Abrahamo, occurrenti-bus aquam ante cibum pedibus tergendis apparatus, & mox binis à Lotho quoque oblatam. Quod officium hospitalis neporum series postea nunquam inremitit, uti tandem observatè mos idem, in cærimonias & reli-gionem Paschæ (quod Hebræorum rituales chartæ li-bri que perversti ostendunt) immigravit, tam sanctè postea religiosèque custoditus; ut ne Christus quidem ipse novæ legis auctor, antiquator præcæ, ab illo disce-deret; cum inter veteris novumque Sacramentum, reli-gionis faceret divortium, quin & hanc amoris declara-tionem suam ita commendavit, ut eam exemplo ad om-nem posteritatem transmittendo confirmavit. Quo fa-ctum est, uti & communis gentium magistri Pauli ad-hortatione, & antiquissimorum virorum Tertulliani, Cypriani, Augustini testimoniis atque commendatione, omniumque temporum consequentium usu eadem res idemque exemplum ad nostrum usque ævum, horam-que præsentem permanarit.

Lotura crurum & pedum antiquis usitata fuit.

Romanis antiquioribus.

Et Posterioribus.

Græcis.

Ægyptiis.

Afris, Syris, aliisque Hebræis.

Ab eadem lotura nec Christus discessit, & suis discipulis commendavit.

Ad hoc ævum usque nostrum permanavit.

§. II. Quanti estimandum hoc nobis à Christo propositum Humilitatis exemplar.

Quid ergo, dicat aliquis, novi Christus, quid inusi-tatum aut notandum perpetravit, cum suorum plantas tinxit, quando id retrò toties actum factumque prædicatur? Novum, inquam, & prius inusitatum in-auditumque factum & exemplum in tali tantæque per-sonâ, tanto tamque cælesti homine, ipso, inquam, Opt. Max. Deo. Tu non mirere, non hæreas, non obstupe-scas? si, quod hodie ab ancillis atriensibus, à servis me-diastrinis, à sordidissimis mancipiis fieri solet, qui herum calceant excaleantque, vestes purgant, lectos sternunt, sordes effertunt, si id ipsum, mutatâ personarum vice, herus servo præstet; ac tantò magis obstupefcas, quò major nobiliorque is, qui ad illam conditionem descen-dit, &

Lotio pedum discipulorum à Christo facta, est exemplum inauditum.



dit, & quò humilior abjectiorque is cui id officii à domino præstatur? Quid sentias, si Toparcha, si Princeps, si Rex ipse, si ipse denique Imperator hoc officii & servitii genus ultimis suis manibus exhibeat? Et hic, de quo loquimur, Christus, cujus est? quibus natalibus, quo sanguine, quâ stirpe oriundus? quibus imaginibus fulget? Cui nemo non dominus servit, nemo non Princeps est subiectus, nemo Rex, nemo Imperator non cogitur obsequi. Hic dominorum Princeps, Principum Rex, Regum Imperator, Imperatorum Dictator: hic omnis Mundi opifex & architectus, hic mortalium & immortalium auctor arbitrorque, hic cujus mater Jessa regiâque Virgo, pater ipse Deus; hic, licinquam, se tamen ad hoc vile ac servile munus auctoravit, potentiam infinitam ac divinam ad humanam imbecillitatem inclinavit, tremendam æque immensam Majestatem ad tantam indignitatem depressit, cælestes manus divinumque caput sordidorum pedibus subiecit, ut nos abjectos, indignos ultimisque servos ad honores cælestes, dignitatem immortalem, divinitatem prope ipsam evereret. O factum non mortalibus tantum admirandum, sed vix ipsis superis ac beatis mentibus capiendum! Fecit hoc, & verò facit hodie, qui Christi in terris partes agit Pontifex: sed fecit facitque servus servorum servus, facit exemplo monitus, facit à magistro suo majoribusque edoctus. Non fecere Hebræi Pontifices, non Reges Hebræi, non superba Phariseorum natio, sed sibi fieri permiserunt, imò imperârunt. Et hoc est quod ille, quamvis æterno Pontifici Christo successurus, Petrus non capit, quod miratur, non intelligit, uti sibi ab eo, quem paulo ante Dei præpotentis viventem regnantemque professus erat filium, mortalium omnium, ut de se ipse sentiebat, abjectissimo vilissimoque vestigia tangerentur; quomodo passurus ut tingerentur, lavarentur, osculove libarentur, nisi potestate supremâ Numinis, extremâque interminatione coactus, non pedes tantum, sed manus caputque, & totum corpus ad contactum lavacrumque obtulisset, ne à Magistris sui immortalis societate excluderetur.

Qui verò vobis, æternæ cælestisque mentes, hoc vestri nostrisque conditoris spectaculum ardet? ut vos afficit ac percellit? Nobiliores animos naturâque vestras humanâ, mortalique conditione non agnoscimus tantum, sed colimus etiam atque veneramus. Sed auctorem effectoremque vestrum ad nostræ indignitatis mysteria suâ sponte depressum, ad pedes, non Regum aut Cæsarum, sed infimorum hominum jacentem non videtis? Illam intaminatam puritatem, illud supremum Numen, illum Patris splendorem honore suo viduarum in tenebris & obscuro prostratum, sordes tractare, pedes lavare, tergere, osculis lacessere, non aspicitis, suspicitisque?

Angeli conditoris sui exemplo profecerunt.

Tantum, mihi credite, beati cælestisque spiritus hoc sui conditoris exemplo profecisse videntur, uti (quamquam nulla umquam, in eos labes superbiæ fastusque, aut insolentiæ crimen, ut in extorres illos cælo, cecidit) ultro tamen ad novum hoc invisumque cælitibus spectaculum, se quodammodo attemperârunt, infraque suam naturam ac morem descenderint. Quod nunquam ego affirmarem, nisi mihi cælestes paginæ palam adstipularentur. Passi enim fuerant, cælestes illi se, ante communis omnium Regis Christi in terras adventum, passi, inquam, fuerant suo se quodam & majore, quàm postea, honore coli, affici, adorari. Advolvit se ad illorum genua, pronusque, inò humi abjectus adoravit ternos è cælo sibi parentes nuncios ingens ille Abrahamus; non prohibuerunt. Adoravit eosdem binos Lothus; non interdixerunt. Adoravit & ille, cujus filium spatia saluum duxit & reduxit: non reprehendit Tobias Raphael. Sed cum idem honoris officium ille qui

Christi pectus in extremo cenæ accubitu pressit, thesaurisque inde sapientiæ expressit, jam pararet, cælestemque sibi in Pathmo assidentem, & futurorum secretorum arcana pandentem, adorare cernuus cuperet, ab eodem prohibitus est, nec id genus honoris amplius exhibere nisi Deo permillus. Ipsum quæso Joannem in Apocalypsi loquentem audiamus. *Et cecidi, inquit, ante pedes ejus, Angeli nempe, ut adorarem eum. Et dicit mihi: Vide ne feceris, conservus tuus sum, & fratrum tuorum habentium testimonium. Jes v. Deum adora.* En ipsas beatas optimasque mentes quodammodo seipsis submissione conditoris factas esse meliores. Viderant enim summum Deum ad infimorum corporum infimas partes procumbentem, viderant supremam excellentiam infra suam cælitumque & hominum naturam sese demisisse, atque indignum putabant, se jam ab homine adorari, cujus natura, hoc est humanitas supra se per conjunctam divinitatem esset erecta.

§. III. Quid Magdalena, quid omnes homines hic habeant dicere.

Quando igitur hoc Numinis immensi novo inexpectatoque demissionis genere & abjectionis, ipsi jam beati cælestisque animi, ipsi principes spiritus, immortalesque genii omnis labis exortos, omnis puri criminis, tamen profererunt, seseque magis ac antea depresserunt, nec amplius cultu tanto tamque singulari affici permiserunt; quid nobis multò infra conditionem naturamque cælitum, depressioribus faciendum arbitrâmini, quorum causâ ille cæli splendor in has se tenebras demisit, potentia abiecit, majestas inclinavit? Habes quod discas, orbis terræ caput Pontifex, habes Imperator, habetis Principes Antistitesque. Ades & tu Magdalena, specta mihi discipula magistrum tuum. An revereras in hoc officii genere tu quidem exemplum doctoris tui, cujus quidem motu, occultoque impulsu, ad hoc ministerium descendisti; tu tamen hoc Domino tuo famula, obsequium præstitisti; at ille tuus Dominus servus, ut vides, suis idem munus exhibuit: tu purum impura contrectasti, ille impuros abluit expiavitque, tu lavantem te lavasti, ungentem te unxisti, purificantem te terxisti, ille tibi beneficium contulit, cum se abs te, hoc est, ab infami personâ inter publicas epulas apud superbum Simonem, cui purulentam corporis scabiem medicus tuus absterferat, contingi passus est, à quo te Simonis supercilium removisset. Sed affectum, non factum, ut eam B. Cypriano loquar, Dominus ac magister tuus attendit. Plures ad mensam accubabant. Tu præteritis omnibus, mediis, infimis, summum petivisti: ille contra summus infimos quæsit. Tu unum, ille unus omnes: tu sanctissimum magistrum ille etiam sceleratissimum Judam lavit, terxit, osculatus est. Tu stetit, ille prostratus jacuit & jacuit ad improbissimi funestissimi que proditoris vestigia. Quid ais Magdalena? adhuc habes & tu quod discas, tamen pro lineo capillos, oculos pro pelvi, lacrymas pro undâ adhibueris; habes, inquam, adhuc quod discas, & habebis amplius, ubi tuam salutem, hoc est, ipsam innocentiam audies ream; ubi, qui te à delictorum vinculis exolvit, vinculum cernes, ubi ipsam sapientiam veste ludicrâ per ludibrium delusam inspicias, ubi tuum amorem verberibus atrocissimis laceratum, plagis & vulneribus confectum, paucis juncisque crudelium in modum lancinatum, inter infames latrones medium, cum infami furcâ ad supplicium raptatum, in cruce suffixum, in cruce pro te totaque gente, mortalium pendentem, exclamantem, morientem adpescabis.

O Deus immortalis! ubi nos ter sensus, ubi affectus, ubi lacrymæ? Quot diebus sordidamur, nec lavamur; inquinamur, nec abluimur, offendimus, non placamus. Ulibatam Christi Corpus contrectamus, Sanguinem haurimus.

haurimus: quibus manibus, quo ore? taceo pedes nostros, qui, ut sanctissimus interpretatur Augustinus, nostri sunt affectus, quos in communi hominum vita quotidie conspurcamos, quotidie ceno pessimorum desideriorum insicimus & contaminamus. Tu clementissime animorum medice, tu sanctissime hominum magister Christe, nos, quamvis omni tuo contractu indignos, ad salutare tamen poenitentiae lavacrum admittite: superblam nostram humilitati tuae subijcimus, nostra inquinamenta aspicias, nostram indignitatem prostremur, nostras labeas deploramus. Tu nos misericordiae tuae fonte lava, pietatis clementiam purga, indulgentiam terge, pacis osculo in societatem & amicitiam tuam recipe, uti, quemadmodum tu in terris ad nostros pedes jacuisti, ita nos quondam caelo transcripti tua vestigia complectamur, complexa teneamus, a retentis nullis unquam saeculorum aetatibus avellamur. Sed jam divinae cenae clausulam & epilogum spectemus.

§. III. *Questio ponitur. Num Christus sub ultima cena finem cecinerit.*

**C**ENAM, quam moriturus Servator pridie mortis in totius humanae gentis epulum apparavit, admirando prorsus epilogo conclusit. Nam ubi supremis his epulis accubuit, sibi quae charissimos, quos filiorum instar amantissimus pater complexus est, valere iussit, de perfidia quoque proditoris immani attonitos commovefecit, epulas abruptens a cena confurrexit, cepitque piscatorum pedes lymphis perfundere, linteo exergere, osculis insignire, veluti servorum abjectissimus. Neque hic amoris immensi meta. Ad cenam rediit, sed priori illi longe dissimilissimam in priore illa agnum apposuit e macello, in posteriore ista e caelo superni Regis filium seipsum suismet manibus in cibum porrexit. Magna sunt haec divini amoris argumenta, verum plurimorum disertis voluminibus explicata. Quare mea nunc dictio solum istius convivii finem extremum spectat, & epilogum plane admirandum. Et hymno dicto, ait divus Matthaeus, *exierunt in montem oliveti*. Neque enim omnia gratiarum actione in clivum olivarium e generatione illa properavit Christus, prius cena corundem apposuit, summo Parenti gratias egit, & memorandam sane clausulam addidit praecellentissimo huic convivio. Et quae coronis ista aut clausula, quae gratiarum actio? Hymnus, ait cum Matthaeo Marcus. Et quis Hymnus iste? cantusne & musica? Itane Christus ad mortem eamque funestissimam abiturus cecinisset, an pressiore solum voce Hymnum cum suis pronuntiasse dicendus est? Atque hic ego nasci video controversiam, neque adeo temere illos negare, neque hos animo incogitato affirmare dixerim. Ergo cum bona tua venia, Lector, istud ego solum pensulatus edisseram, num Servator noster Christus in supremo hoc epulo verum cecinerit, & musicam tractarit, atque mensam, cetera Socraticam & frugalem, cum symphonia deseruerit.

Quod epulas comprecatione Christus clausit, miri nihil aut novi fecit, qui totas noctes precando consueerat exigere. O quanta illi nox ita pervigilata est, ut cum abeunte sole inciperet precatus, ad ortum redeuntis needum finisset! Ex Hierosolymaeo triclinio ad hortos oliviferos progreditur, & ut illic amoris cenam precibus finierat, ita hic mortis luctum iisdem auspiciatur. Ita quidem Hymnum illum plebejus sensus interpretatur. Quid enim, ajunt, Christum cecinisset post epulas? nova est haec & parne inaudita opinio. Non cantum, sed solum tempus illud maestissimum posebat. Accedit, quod parum sobrius videri potuisset concinator hic hostes, si cum radi piscatorum plebecula cantare capisset. Et quam illa repens sit mutatio, intra tam breve tempus & modulari, & ad mortem usque mae-

tere; jam vocem in modos flectere, mox praerangore & pavore solo affligi, & velut jam flagellatum guttis sanguineis perspergi: neque conveniebat ex oedeo in arenam prodire. Ergo, inquam, credibilis multo videtur esse, funebre hoc epulum inter lacrymas quam symphoniam expirasse. Ita vobis, quicumque istud alleritis, sentire liceat. Pace tamen vestra in hanc sententiam, parte inaudita, altera, non imus. Neque enim e vulgo scriptores contrarium sentiunt, ajuntque Servatorem nostrum verum cecinisset. Qui quidem & ipsi suae quoque causae firmamenta habent, nec ea levia aut spernenda: quae ubi breviter exposuero, non ego iudex ero, sed vestri, quicumque haec legitis, arbitrii id faciam; cuius erit integrum, pro qua voluerit parte, suffragium ferre.

§. IV. *Cecinisset Christum, sententia praesertim Patrum docetur.*

**E**T principio quidem proiis, qui Christum post ultimas epulas cecinisset affirmant, divinum loqui videtur oraculum: Et Hymno dicto exierunt in montem oliveti. Atqui si Augustino credimus, non est hymnus, et si laus sit. *Dei laus, si non canetur*. Ab Augustino stat etiam Hieronymus, qui disertè, *Hymnus est, inquit, canticum in honorem Dei*. Duobus his aequè sanctis ac eruditis testibus accedit disertissimus Chrysostomus, & de Christo, *Gratias inquit, egit, posteaquam dedit, & hymnum cecinit, ut nos quoque similiter faciamus*. Audis hos, & capis hymnum cecinisset? Neque Cassiodorus hinc abluat, qui hymnum, laudem carminum lege compositam, definit. Neque verò hic illius inconditos clamores, aut consulam vel petulantem inventionem sibi fingat, sed illum psallendi modum cogitet, quem ab Athanasio probatum & servatum servari optavit Augustinus, qui quidem similior lectioni quam cantui in certis religiosorum hominum familiis hodieque retinetur. Quod si Paulo Burgensi Judaeo, de-

**C**in Christiano credimus, Hebraei recepto more ritique gentis post agnum paschatis consumptum psalmos leptenos decantabant. At verò ex omni sacra historia discimus abundè, quam sese Christus illius gentis ritibus pane in omnibus prudenter attemperavit. Quod si Christum non more nostro ad mensam sedisse, sed pro Palaestinae totius consuetudine accubuisse in triclinariis lectulis, doctissimi viri luculenter demonstrant, quid causae est, cur negemus Servatorem post agnificum ritu recepto & veteri cecinisset, & quidem, quod Joanni Maldonato aliisque probatur, certum aliquod & forsàn Moseum illud canticum, quod universum Israëlis agmen decantaverat post rubrum Oceanum, qui in altos utrimque parietes assurrexerat, securis vestigiis transmissum? Ita praefata consuetudini minime repugnabat, imò illi convenientissimum erat, ritualem paschatis cenam hoc cantus acroamate finire. Sed est qui fortassis hic obducatur, & sacram paginam vociferetur audiendam, quae Christum hymno non cantato, sed dicto, in olivetum concessisse affirmat. Ratio parum nervosa, nec evincit quod cupit: nec eam moventur qui diversa sentiunt. Graecos illi fontes Romanis his oculis opponunt, & duos S. Spiritus amanuenses Matthaeum & Marcum, in suam causam deducunt, cum ambo Graecè idem enuncient, *Kai ephorontes eph' d' olivon*, quod Vatablus vertit: Et cum hymnum cecinissent, exierunt. En disertè cantum aditruunt. Et hinc, puto, Christianae gentis primi post agapas suas, & sacra convivia pios etiam numeros modolique incinere solebant. Neque verò haec talis modulatio Christum nimis decebat. Cygnum, opinor, amularius est, qui, uti veterum scriptorum com-

*Dulcia desecit modularum carmina lingua Cantator cygnus finem ipse sui.*

Ec 4

Quam

Christus post ultimam cenam cecinisset. *Matt. c. 26. v. 30. Aug. in psal. 39. & p. 72. Hier. in c. 5. Amos & in c. 5. epist. ad Ephes. Chrysost. hom. 83. in c. 26. Matt. mibi p. 180. ubi addit haec verba: Audi, de omnes, qui quae portet, cum jam comederint, eversis calcibus mensam remolentem consergant, cum agere gratias debeant, & in hymnum a mensa devenire. Baron. ab hac sententia non alius putat fuisse psalmum 113. D. Hieronymus censet hunc hymnum e psal. 21. sumptum.*

Christus cygnum in morte amularius. *Martialis lib. 13. epigram. 77.*

Cygni  
proprietates  
Christo aptatae.

Christus  
suos cruciatus ut  
lætum sacrificium  
aspiciebas.

Et nostri  
morbi  
pharmacū.

Luc. cap. 22.  
v. 15.  
Alii cantandi  
causam in ul-  
timum cenā:  
I. Mansio  
apud nos  
per corporis  
ambrosiam &  
sanguinis  
divinum  
nectar.

2. Ut dux  
belli tot se-  
cutorum  
martyrum  
exercitus  
ad fortia  
perferenda  
inflan-  
maret.

Quamvis hunc cantum, quod verisimilius videtur, olo-  
res non edant vā cali guttute, sed alarum sonorā con-  
cussione. Ergo hoc natura mōstrando cygno dederit,  
ut exequias suas modulato alarum clangore praeflagiret;  
& Christo nefas fuerit in necis suae monumentum melos  
fundere? O mi Christe, agnosco te cygnum suavissimē  
cantantem, agnosco cygnea hac tua mele. Et quidni  
ego te cygnum dicam, quem Psaltes vermem, quem  
Baptistes agnū, quem Ilaias oviculam, quem Apoca-  
lypticus Angelus leonem appellat? Cynus nive candi-  
dior est, & toto corpore nec unquam nigricantem gerit  
plumam: ita tu Christe infontissime, a momento illo  
quo Virginis viscera cepisti habitare, ab omni peccati  
labe purissimus egisti, verē agnus sine maculā, verē olor  
sine omni atrore. Cynus naturā mitis esse volueris  
perhibetur, ita profus & tu, o mi Servator, verē mitis-  
simus fuisse, & proprium mansuetudinis prototypon,  
aded ut nos singularem, & pāne hanc unam virtutem a  
te condiscere volueris. Cynus homini amicus est, & in  
viviariis ac stagnis urbes alluentibus victitat. Et quis ho-  
minum aequē arsit hominem alterum, atque tu Christe  
amantissime, qui tuis in deliciis reputas esse cum homi-  
nibus, qui quē propter homines humanā mortalitate tē-  
met induere non es averfatus? Sed quid hoc rei est, o  
Christe, & qui sit, quōd cum numquam rileris, ploraris  
sepius, hodie cum morte luctaturus cantes, & ore bea-  
tissimo unā cum tuis hymnum eliques? Adhuc mihi cy-  
gnus in animo est, quem Socrates, si Ciceroni fides de  
illo, ideo putabat cantare moriturum, perinde atque si  
vaticinetur, quantum in morte sit boni. O Jes v patienti-  
ssime, ingens gaudium hunc tibi cantum hymnumque  
expressit, velut cygno maximorum ē morte tuā bono-  
rum omen, & certum praefagium. Nam imminentes tibi  
cruciatu, non ut cruentam tragēdiam, sed ut lērum  
sacrificium aspiciebas. Ad crucem velut ad epulas ibas,  
ad spinas & flagella, ut alii ad choreas, cantans propē-  
rabas. Sciebas a morte tuā omnium nostrū vitam pā-  
ndere, Prævidebas quidem vultum tuum omnigenā fe-  
licitatis theatrum sedē consputandum, faciem obnu-  
bendam & colaphis sauciandam, aures calumniis saru-  
randas: hamata prætorei lora, horrentes paliuros, & ple-  
xum in orbem dometum, formidabiles Golgothæ cla-  
vos, in ipso jam pane corpore praesentebas: te ipsum  
quodammodō videbas ante te stantem velut spirantem  
mortuum, a calce ad verticem tuo pictum sanguine tei-  
psum quasi ante te pendentem in cruce cernebas. Sed  
hac omnia sciebas morbi nostri pharmacum esse: itaque  
gaudebas tuorum suppliciorum atrocitate, malefācto-  
rum nostrorum fāditatem omnem eluendam, tuorum  
dolorum perpessione aeternā a nobis calamitatem  
avertendam lētabaris. Unde & tuā illā voces amoris &  
gaudii plenissimā: *Desiderio desideravi hoc Pascha mandu-  
care vobiscum.* Sed & alia tibi, Domine Jes v, lētandi at-  
que cantandi fuit causa; opus admirandum, inauditum,  
ingens, omnibus post saecula obstupescendum, quod  
in cenā hac patrāsti. Abiturus a nobis eras per crucem,  
apud nos tamen mansurus, imō intra nos per novam il-  
lam Corporis tui ambrosiam, per illud tui Sanguinis di-  
vinum nectar. Et hec tibi meritō tanti gaudii causa exti-  
tit. Atque hinc eximiam animi tui lētitiam memorando  
prorsus hymno restatam faciebas, & sic ibas ad crucia-  
tus acerbissimos, velut ad lētissimos triumphos.

§. VI. Christi amicus aliquos sub ipsam mortis luctam  
cantasse.

Aliam insuper hujus musicæ causam adstruunt,  
qui Christum in hac funeris sui vicinā cantasse  
opinantur. Necessē erat, ut Christus dux belli fortissi-  
mus tot secutorum Martyrum ruffatos exercitus, ad  
fortia cum faciendā tum perferenda hāc patiendi prom-  
ptitudine inflammaret, & quasi bellicum caneret, quō

illi audentiores irent in hostem, & omnem supplicia-  
rū feriem ridendo & cantando exciperent. Olim ceterē,  
ut me Plutarchus, Thucydides, & complures alii do-  
cent, cantu inibatantur praelia; nec apud unam dumtaxat  
gentem Martii congressibus musica praludebat. Ita in  
bellis suis tubā Herufici, Arcades fistulā, Lacedaemonii  
tibiā, Cretenses lyrā, cornu Thraces, Aegyptii tympa-  
no, Arabes cymbalo utebantur. Sicut ea, quae ipsi Py-  
thidas dixerunt, instrumenta musica adhibebant. Prae-  
lium auspiciaturus erat noster ē celo Imperator, praerium  
eruentum, atrox, internecinum; quod ne nimium ter-  
reret aut effugeret suos belli inassuetos tirones, hymnum  
praemisit, cujus moduli aut ferociores animos lenirent  
& demulcerent, aut timidiore erigerent & incitarent.  
Illustri hoc ducis nostri exemplo didicimus mortem  
jam non formidare, rogos insilire, rotas amplexari, nu-  
mellas & taureas osculari, cruces & patibula salutare,  
ardentes craticulas non horrere, omnem denique tor-  
mentorum supellestem generoso spiritu ridere: didici-  
mus jam ridendo mori. Et in hunc fanē modum Divo-  
rum non pauci felicissimē pugnam finierunt.

Narrat Cameracensis antistes Thomas, in D. Domi-  
nici familiā virum non indoctum, vitam insuper inte-  
grum purumque sceleris vixisse. Venit hic Brugis in Flan-  
driā ad extrema fati, cumque majorem, quam unquam  
ante, frontis serenitatem praes se ferret, interea jam jam  
componendus, & in capulo locandus videretur, fuit ē  
focis, qui insolita, hoc quidem rerum articulo, hilari-  
tatis causam modestē posceret. Cui aeger, Quare te,  
inquit, mi frater, lētitiam hanc meliori sensu interpre-  
tare. Deo servivi, mortem non horreo; vitam hac me-  
liorem in superis illis (digitum caelo iatendebat) & ce-  
lesteis plagis exspecto. Sed & Christum meum, Domi-  
num meum ad meam mortem adfuturum spe indubiā  
mihi promitto. Et haec causa est meae lētitiae. Dies ab  
hoc unis atque alter abijt, cum ingravescente invalu-  
dine universus caenobii cœtus ad moribundum pro mo-  
re convocatur. Hic effusus ad aegroti lectulum focis, &  
serio comprecantibus, moriturus manu leniter elata, &  
oculis in praesentes suaviter circumactis, cantu placidissi-  
mo, & voce licet fractā atque fugiente, modulārī cre-  
pit in haec prorsus verba: *In Gethsemani Jes v x videbimus, si-  
cut dixit nobis, alleluia.* Vocem hanc finit, & simul vitam,  
atque uti Servator clamans, ita ille cantans expiravit.

Hæc servi possint & famuli, vel in ipsā morte, non illud  
idem ante mortem potuerit ipsorum Dominus? Hæc  
deceant rariores Christi amicos, Christum ipsum dede-  
ceant? Et quid memorem de Platone illo, sanctissimo  
caenobiarchā, qui, Theodoro teste, a Constantino Co-  
pronimo Imperatore proscriptus, in carcerem etiam  
& vincula datus, demum miserecente Caesaris ferocitā  
Constantinopolim illatus est, sed ævo, laboribus atque  
variis ærumnis confectus, & proximus morti: quam ille  
sicut ē vicino spectabat, ita illam intrepidus, ut matura-  
ret, provocabat. Sed & ad sepulchrum suum, cui erat  
inhumanus, deferri voluit; quo viso, Et hæc est, in-  
quit, laborum meorum meta, hic terminus. Mors tan-  
dem adest, & fores pulsat. Atque hinc jam Plato petrus  
nil trepidare, mortem ut diu expectatum hospitem ex-  
cipere, effetas vires colligere, & in eam se formare lē-  
titiam, ut jam jam animam acturus in musicos tamen  
modulos eruperit, sibi que funebre carmen accinere cœ-  
perit his verbis: *Resurgent mortui, & exurgent qui sunt in  
monumentis, & lētabuntur qui sunt in terrā.* Nec solum  
isthaec ipse recinit, & sed adstantibus vocem praerivit, &  
ut eadem sequerentur, serio inhortatus est. Capite de-  
mum in dextram nonnihil flexo exhalavit animam, ab  
Angelis ad suum conditorem deportandam.

En tibi canentem simul & morientem. Et quis igno-  
rar obitum illius servuli, cujus encomiastes est lauda-  
tissimus Pontifex Gregorius, Atque hic quidem men-  
diculus

diculus post diurnas sanè morborum & mortis in se contumelias, cum ultimam demum à morte plagam expectaret, jam prope in labris stante animà, tantum tamen vocis & spiritus collegit, ut cum iis, quos sibi præsententes habebat, Psalmos Davidicos concineret: quo in concentu subitò manum attollens, Silete, inquit, silete: an non aliam è cælo symphoniam audistis? Simul ipse vocem continuit, & fixos oculos cælo attendens, iuter mirandam hanc tam suam & adstantium, quam Cælitum harmoniam, naturæ concessit felici somno.

En tibi mendicium quidem, sed Angelis & Christo familiare, sub ipsum vitæ finem & cantantem & expirantem.

Recentius est, quod D. Antoninus Florentinus Præsul de Antonio Paduano commemorat. Hic, cum ei se Christus sub mortem vivendum præbisset, tantis repente solatiis inundavit, ut quidquid vocis in frigente jam corpore reliquum latebat, expromeret. Ita, quæ vocis & animi contentione potuit, hymnum illum cantare & sub eius est: *O gloria Domina, excelsa super sidera*. quo in cantu ad meliorem illam cæli musicam transiit.

§. VII. *Confirmantur dicta; Christus sub cena clausulam cantans proponitur.*

**A** Vdine igitur, proximè ante suas exequias viros Deo conjunctissimos hilariter cantasse, & id Dei Filio concessum negabis, qui difficillimum illud *velle mori*, eo potissimum ultimo vespere docere nos voluit? Nec inertes habuit discipulos. Reperti sunt invictorum Martyram complures, qui cum ducerentur, cum flagellarentur, cum assarentur, cum membratim discerperentur, inter unguas & pedines ferreos, inter cataractas & flammam medii, riderent tamen, plauderent, & carmen triumphale canerent. Ut taceam alios omnes, Eustratus heros inter Christianos invictissimus, quod & Metaphraste disco, post plurima eaque exquisitissima cruciamenta testamentum condidit, è quo facultatum suarum pars maxima cederet egenis, pars fororibus, pars terra Martyrum administris. Hoc facto, è manu Sebasteni Præsulis sanctissimum Eucharistie ferculum accepit. Postera luce Agricola judex decretoriæ sententiæ fulmen in eum jacit, & vivum flammis comburendum rogo addidit. Cumque Eustratus ardenti pyræ propinquus jam graderetur, hilari vultu cantionem orsus est, eaque fuit constantiâ, ut sic cantans assultantes flammarum vortices subiret, nec fermè prius canere desineret, quam vivere.

Tuo hæc exemplo, Christe, tui athleta fecerunt, tuo hæc poterunt subsidio. Ducem suum Christum, post decantatum hymnum ad vincula & mortem progressum esse sciebant; quocirca & ipsi plus quam Spartanâ nobilitate ad ignes, ad bestias, ad cruces, læti & cantantes profilerunt: & ut Pythagorei ad lyram in somnum, ita ipsi ad modulatum in mortem obdormierunt. Quin imò & barbaræ gentes hoc etiam posse conatæ sunt. E Sogdianorum captivis, Curtius id refert, triginta nobilissimi ad Alexandrum Macedonem perducti, ut per interpretem cognoverunt, jussu Regis ad supplicium fertrahi, carmen lætantium modo canere, tripudiisque & corporis motu gaudium animi ostentare cæperunt. Admiratus Rex tantâ magnitudine animi oppetere mortem, revocari eos jubet, causam tam effusa lætitiæ, cum supplicium ante oculos haberent, requirens. Illi, si ab alto necarentur, tristes morituros respondent, nunc tanti Regis jussu cadere honestam sibi mortem videri, quam & carminibus sui moris, lætitiæque celebrarent. Ita vel barbari amore virtutis supplicium plausu exceperunt. At Servatoris exemplum fortius æmulati sunt Christiani heroës, cum dux eorum etiam turpissimam mortem pfallendo sit aggressus. Videte ergo mihi cæle-

stem hunc ducem Christum, milites suos ad certamen sacro classico animantem. Videte mihi, obsecro, mansuetissimum Davidem, ferocientis Saulis furias citharâ tranquillatam. Attendite candidissimum cygnum, flebilibus numeris mortis suæ præudentem. Considerate verum hunc Orpheum non silvas aut saxa, sed crucem, flagella, spinas suis fidibus ad se trahentem. Aspici- te amantissimum patrem inter duodecim filios manus cælo attollentem, remotisque mentis grassas agentem. Ceinite verum Episcopum inter suos Clericos aeterno Patri laudes concinentem. Intueamini optimum Magistrum suis discipulis modulos præeuntem atque præmonstrantem. Considerate, quæso, & videte, ut verus Pythagoras ad nocturnam musicam pæne in mortem obdormiat. Ecce, ut vigilantissimus pastor inter paucas ovculas, dum foris ululant lupi, piâ se modulatione soletur. Tacete jam mihi deinceps Sirenes omnes, & omnes Orphei, Amphionas nullo aut Arionas, sed nec ullos jam Orlandos exaudio. Meum ego Christum hymnifero vultu epulas suas coronantem, præ omni melliflissimâ harmoniâ delectabiliorem attendam. Tamest non tantam ille jucunditatem auribus, quam mentibus utilitatem canore suo adferat. *Sonet vox tua, Domine Jesu*, (cum castissimâ sponsa loquor) *in auribus meis*. *Vox enim tua dulcis*. Sed & vos nunc adeste Cælestes, adeste beatarum agmina mentium. Et quid modò siletis? nõane vos ante annos triginta quatuor ad istius Regis vestri cunabula lætum pæana cecinistis? ubi nunc hymnus ille vester, *Gloria in altissimis Deo*: Itane jam omnino sopita cælo musica concituit? Dicamne vos etiam mærore tangi & luctu? Dum olim in Bethlæo præsepi hic Princeps vester lacrymaret, vos per auras innumeris vocibus cantabatis. Ecce hic idem ipse Rex vester modò Hierosolymis in cenaculo hymnum inchoat post mensam: & ubi voces vestræ, quæ præcinentem prosequantur? Quid hoc res esse dicam? quod istud est tam triste cæli silentium? Latet, credo, latet infandum, immane, sanguinolentum spectaculum, quod ipse sol avertus execrabitur, quod movens terra damnabit, quod cautes non mutæ detestabuntur. Urget, eheu! infontem filium summi Parentis ira, nec nisi fuso filii sanguine vult mitigari. Crastinus dies ah quos cruogis torrentes cernent stillatim & guttatim morti propinabitur virgineus sanguis. Hæc ego perorare desino. Pro me nunc petra loquantur, clament saxa, & clamando rumpant, mugiat terra, cælum infremat, expalleant astra, plorant atque lugeant universa. Sed ò utinam in tantâ rerum omnium comploratione solus homo possit non ridere!

## CAPVT II.

*Christus moriturus suæ mortis exordium ab horto ducit.*

**A** B horto nobis intetitus, ab horto vita & salus. In paradiso cæpimus mori, in oliveto lugeri jam morui, in horto demum reviviscere. Ad hortum Christus è cenaculo pridie mortis suæ prodit. In hunc ipsum hortum nobis etiam prodeambulandum, atque Servatoris ad oliviferos colles festinantis uestigia sunt legenda. Sequamur ergo rei pro nobis reum, atrati pro nobis fordidatum, mæsti pro nobis anxium. Diversos Christus hortos habet, cum sit amans hortorum. Hortus illius est mundus, hortus est Ecclesia, hortus est casta anima. Hortum olivarum ingreditur, ut mundum restaret, Ecclesiam illustret, animam recuperet. Sed qualis est hortus iste, in quo pro deliciis angustia, pro relaxatione mæror, pro ambulatione formido & pavor, dolor pro voluptate; pro plantulis tormenta, pro flosculu catenæ, pro arboribus fustes, lanceæ, faces, pro favoniis suspiria, pro fonticulis sudores, & h

*Cantic. 6. 2.*

*v. 14.*

*Luc. cap. 21.*

*v. 14.*

*Horti Christi diversif.*